

ENVER LJUBOVIĆ

**GRBOVI SENJSKIH RITTERA VITEZOVIĆA I HERALDIKA U
DJELIMA PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA**

Enver Ljubović
Vladimira Čopića 1
HR 53270 Senj
enver.ljubovic@gmail.com

UDK: 929.6(497.5 Senj)"17"
929 Ritter-Vitezović, P.
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2011-10-10

Autor u članku opisuje poznatu senjsku plemićku obitelj Ritter Vitezović, koja je kao stara viteška plemićka obitelj još od 1365. imala rodoslovlje i grb s plemićkim pridjevkom "von Frenndorf", i koja se početkom 16. st. iz Alsasa, gdje je pripadala starom praplemstvu, doselila u Senj. Jedna grana obitelji odlazi u Češku od koje potječe i senjska grana Rittera Vitezovića. U radu je prikazan stari grb obitelji te grb iz grbovnice o dodjeli plemstva i grba iz 1652. godine. Obitelj Ritter je u Senju veoma rano kroatizirala svoje staro prezime i nosila prezime Vitezović. Plemstvo i grb dobili su 15. listopada 1652. godine od kralja Ferdinanda III. u Pragu, a dodijeljeno je Antunu Ritteru Vitezoviću, njegovoj ženi Doroteji, braći Jurju i Ivanu, te sinu Pavlu, koji je te godine rođen. Plemstvo Rittera Vitezovića proglašeno je i potvrđeno na Hrvatskom saboru. Prvi se doselio u Senj Antun Ritter, koji je bio stražmeštar na tvrđavi Nehaj, imao titulu kneza i bio je porkulab u Ledenicama, a sudjelovao je u bitci kod Klisa 1537. Svakako jedan od najistaknutijih članova ove obitelji bio je Pavao Ritter Vitezović, koji je rođen u Senju 12. siječnja 1652., a školovao se u Senju i Zagrebu. Bio je povjesničar, arhivist, heraldičar, kartograf, tiskar, književnik i leksikograf, zastupnik Senja u Ugarsko-hrvatskom saboru u Požunu (Bratislava). Radio je i učio kod kranjskog baruna J. W. Valvasora u Bogenšperku u Kranjskoj. Osim književnosti Pavao Ritter Vitezović bavio se i pomoćnim povijesnim znanostima, a posebice genealogijom, heraldikom i sfragistikom. Napisao je zbirku ilirskih grbova pod nazivom (*Stematografija ili opis, objašnjenje i rekonstrukcija ilirskih grbova*) "*Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*", tiskanu u Beču 1701., a drugo izdanje je tiskano u Zagrebu 1702. godine. Vitezović je prvi u Hrvatskoj uveo grboslovno nazivlje na latinskom jeziku te odredio značenje boja u heraldici, a za njegovo zanimanje za heraldiku bio je presudan njegov boravak kod Valvasora u Kranjskoj. U zbirci grofa Marsiglija u Bologni je pronađen Vitezovićev rukopis pod nazivom (*Izvorni grbovi ilirskih kraljevstava i provincija*) *Regnorum et proviciarum Illyricorum insignia genuina*. Utemeljitelj je hrvatske državotvorne ideje i preteča narodnog preporoda kod Hrvata, a također je želio provesti jedinstvo pravopisa i jezika. Zbog golemih zasluga u borbi s Turcima dva puta je odlikovan visokim odličjem Zlatnog carskog viteza (eques aureatus). Bio je utemeljitelj i

vlasnik Zemaljske tiskare u Zagrebu, a umro je daleko od domovine i potomaka u potpunoj bijedi 20. siječnja 1713. u Beču, gdje je i pokopan.

Ključne riječi: Pavao Ritter Vitezović, Senj, grb, plemstvo, tiskara, heraldika, simbolika, bakrorez

Iz grbovnika Ivana Bojničića imamo ovaj grb i njegov opis koji su prihvatili Ritteri - Vitezovići, plemići iz Senja. Ovaj grb razlikuje se od staroga grba obitelji Rittera. Original grba plemićke obitelji Ritter – Vitezović danas se nalazi u Zbirci grbova HAZU-a u Zagrebu (*Nobilis Hungariae Croatiae ac Slavoniae*).

ŠTIT¹: U plavom štitu na zelenom brijegu srebrni konjanik sa zlatnim čizmama, plavim hlačama, crvenom dolamom i crvenom kapom. Konjanik u desnoj ruci drži sablju, iznad konjanika, gore desno nalazi se srebrna šesterokraka zvijezda, a lijevo srebrni polumjesec.

NAKIT: Oklopljena ruka iznad okrunjene zlatne kacige drži mač, iznad se nalazi velika šesterokraka zlatna zvijezda.

PLAŠT: plavo- zlatan i crveno – srebrn.

Osim ovoga grba postoji i stari grb obitelji čiji je opis slijedeći:

ŠTIT: (stari grb Rittera). U crvenom štitu propinje se srebrni konj bez sedla s crnim uzdama.

NAKIT: Kaciga s krunom iz koje raste isti konj kao u štitu.

PLAŠT: Crveno – srebrn.

Sl. 1. Obiteljski grb Rittera – Vitezovića

¹ I. BOJNIČIĆ, 1899, 159, T. 115; E. LJUBOVIĆ, 2007, 358-361; E.LJUBOVIĆ, 1998, 138-139.

Sl. 2. Grb Rittera-Vitezovića s grbovnice o dodjeli plemstva i grba

Sl. 3. Bakrorez Senja iz 1689., autora I. W. Valvasora

U kraljevskoj povelji o dodjeli plemstva i grba koju je 15. listopada 1652. godine dodijelio kralj Ferdinand III. u Pragu napisano je "agilis, a ne "nobilis" iz čega se može zaključiti da su senjski Ritteri-Vitezovići bili za staro plemstvo.

Ritteri su bili uvršteni u plemićke staleže Vojvodine Kranjske, a nosili su naslov plemića, vitezova i baruna Svetog Rimskog Carstva (Nobilis Sacri Romani Imperii) i Ugarsko - hrvatsko plemstvo. Plemstvo Rittera-Vitezovića proglašeno je i potvrđeno na Hrvatskom saboru u Zagrebu 25. kolovoza 1653. Uglavnom su koristili samo stari grb Rittera, a ne znamo je li im je njemačko plemstvo bilo priznato.

Poznata stara senjska plemićka obitelj Ritter Vitezović pripada starom praplemstvu Alsasa s pridjevkom "von Frenndorf", a njihovo rodoslovlje započinje 1365. godinom s Adamom Ritterom "von Frenndorf". Jedna grana te obitelji odlazi u Češku iz koje potječe i senjski odvjetak Rittera – Vitezovića. Ritteri su se kao austrijski časnici doselili u Senj početkom 16. st. Za vrijeme kralja Ferdinanda I. u grad Senj dolazi jedan član ove obitelji koji služi kao časnik u stalnoj vojnoj posadi na tvrđavi Nehaj u Senju.² Tko je bio prvi Ritter koji se doselio u Senj ne znamo, a među njegovim potomcima bio je Antun Ritter, pradjed Pavlov. Prvi iz obitelji Ritter - Vitezović koji je rođen u Senju bio je Antun, otac Pavlov, austrijski časnik. Pradjed Pavlov Antun, je bio stražmeštar u tvrđavi Nehaj, a sudjelovao je zajedno s carskim generalom Ivanom Lenkovićem u opskrbi hranom prve osloboditelje Klisa. Kliška tvrđava branjena je od dana oslobođenja 7. travnja do potpunog sloma njezine obrane 31. svibnja 1596.³ U tim borbama pod Klisom spasio je život kapetanu Ivanu Lenkoviću koji ga je nagradio titulom vrhovnoga stražmeštra u Senju. Nosio je titulu i kneza grada Novoga te bio kaštelan u tvrđavnom naselju Ledenice. Također se u jednom popisu vojnika Senjske kapetanije iz 1615. godine navodi ime Antuna Rittera s mjesečnom plaćom od 5 forinti, a spominju se i imena Filipa i Ivana (Hansa) Rittera, koji su zasigurno bili Antunovi sinovi.⁴ Pavle je bio oženjen Senjkinjom Dorotejom Lučkinić i imao je dva brata Jurja i Ivana, a obitelj je veoma rano u Senju pohrvaćena i dobila je ovaj drugi dio prezimena Vitezović. Plemstvo i grb je 15. listopada 1652. godine podijeljeno od cara Ferdinanda III. Antunu, njegovoj supruzi Doroteji, braći Jurju i Ivanu i tek rođenom sinu Pavlu.⁵ U grbovnoj povelji o dodjeli plemstva i grba Antunu Ritteru daje se naslov "agilis", a ne "nobilis" ili generosus, pa se zaključuje da se za starije plemstvo nije znalo ili nije bilo priznato. Pavao Ritter Vitezović je

² V. KLAJIĆ, 1914, 5.

³ E. LJUBOVIĆ, 1998, 138.

⁴ V. KLAJIĆ, 1914, 5.

⁵ J. BRATULIĆ, 1995, 179; i V. KLAJIĆ, 1914, 56.

doista bio osoba izvanredne intelektualne snage, čovjek duha i obrta, a u prilog mu je išlo i to što je imao neizmjernu podršku tadanjih dvorskih krugova i samoga cara Leopolda I.⁶ Pavao Ritter Vitezović bio je jedan od najistaknutih članova slavne senjske plemićke obitelji koja vodi podrijetlo iz Alsasa, a potpisivao se sa: Paulo Ritter de Segna nobili Croata (Pavle Ritter Senjanin plemeniti Hrvat). Vitezović je svom prezimenu dodao hrvatski oblik njemačke riječi ritter koja prevedena na hrvatski jezik znači vitez. Školovanje je započeo u Senju, a zatim se upisao u Isusovačku gimnaziju u Zagrebu koju ubrzo napušta i odlazi u Rim. Iz Italije odlazi u Kranjsku te u Janeza Vajkarda Valvasora izrađuje bakroreze te uči temelje tiskarske tehnike. Bio je utemeljitelj i upravitelj Zemaljske tiskare koja je imala sjedište u Opatičkoj ulici u Zagrebu u kući u kojoj je i stanovao. Tiskara je radila oko 12 godina, a 1706. godine kuća i tiskara su do temelja uništeni u velikom požaru.

Bio je oženjen groficom Katarinom Vojković i s njom imao sina koji je umro dok je još bio dijete. Nakon smrti supruge 1710. godine materijalno uništen, razočaran i povrijeđen, odlučuje napustiti Hrvatsku i otići u Beč. U Beču je živio u veoma teškom siromaštvu, često bez krova nad glavom i na rubu preživljavanja. Bio je bez formalnoga obrazovanja, zanimanja i stalnih prihoda, praktički samouk, ali svojom velikom željom za učenjem i radom svrstava se u kategoriju učenih ljudi. Bio je imenovan za podžupana oslobođene Like i Krbave, ali tu službu nije nikada obnašao te je bio zastupnikom Senja na Ugarsko-hrvatskom saboru u Požunu (Bratislava). Godine 1699., nakon sklapanja mira u Srijemskim Karlovcima, sudjeluje u ime Hrvatskog Sabora u komisiji grofa Marsiglija oko razgraničenja na tromeđi Habsburške Monarhije, Mletačke Republike i Turskog Carstva⁷.

U vrijeme rata protiv Osmanlija bio je časnik u vojsci bana Nikole Erdödyja i sudjelovao u oslobađanju Lendave i Sigeta, pa je tako svojim mnogobrojnim znanjima dodao i vojničko. Zbog velikih političkih zasluga u borbi protiv Osmanlija dva puta je odlikovan titulom Zlatnog carskog viteza (eques aureatus), a također je odlikovan Redom anđeoske zlatne Konstantinove vojske.⁸ Bio je kapetan konjaničkog saborskog puka i hrvatski barun te dvorski savjetnik u Beču, a sva ta odličja i časti imala su samo deklarativni sadržaj. Utemeljitelj je hrvatske državotvorne ideje i preteča narodnoga preporoda u Hrvata, a želio je također provesti jedinstvo pravopisa i jezika. Utemeljitelj je i ravnatelj Zemaljske tiskare u Zagrebu. Umro je u Beču bez potomaka, 20.

⁶ E. LJUBOVIĆ, 1998, 138-139.

⁷ E. LJUBOVIĆ, 1998, 139.

⁸ Ovo visoko vojničko odličje ustanovio je kralj Fridrik III. 1486. godine za doprinos i hrabro držanje u borbama protiv Osmanlija.

siječnja 1713. godine. Kao vlasnik Hrvatske zemaljske tiskare u Zagrebu mogao je slobodno tiskati svoja djela. Ono što je dosad nedovoljno istraženo Vitezovićevo je bavljenje heraldikom i njegov doprinos razvoju te pomoćne povijesne znanosti. Proučavanje hrvatskih i ilirskih grbova na znanstvenoj i stručnoj razini započinje u Hrvatskoj koncem 17. stoljeća upravo mnogobrojnim radovima Pavla Rittera Vitezovića (i onim objavljenima i onima u rukopisu). Vitezović je prvi u Hrvatskoj uveo grboslovno (heraldičko) nazivlje na latinskom jeziku u djelu: *Grbopis ili Stemmatographia sive armorum illiricorum delinatio, descriptio, et restitutio, authore Equite Paulo Ritter*, a kasnije je nazivlje znanstveno doradio Ivan Bojničić.⁹

Vitezović je prvi u Hrvata odredio značenje boja u heraldici pa tako, prema njemu, zlatna boja naznačuje sretno doba, bijela ili srebrna čistoću i vjernost, crvena velikodušnost, plava mudrost i pravičnost, crna razboritost i postojanost, zelena nadu, snagu i jakost, a grimizna neustrašivost i snagu države (jer je grimiz svojstven samo vladaru).

Za Ritter Vitezovićevo zanimanje za heraldiku presudan je bio njegov boravak u poznatog baruna, polihistora i bakroresca Janeza Vajkarda Valvasora u Bogenšperku, gdje je naučio mnoga umijeća vezana za tiskarstvo i bakrorez, a posebice umijeće izrade grbova, skica i raznih crteža. Često je odlazio zajedno s Valvasorom u mnoge gradove, skicirao, crtao i kasnije sve to prenosio na bakrene ploče.

Pomagao je Valvasoru u radu na pripremi za njegovo poznato djelo *Slava Vojvodine Kranjske* i koristio njegovu bogatu knjižnicu za stjecanje znanja, pa je njegovo druženje s Valvasorom utjecalo na njegovo zanimanje za nacionalnu povijest i heraldiku kao pomoćnu povijesnu znanost. Valvasor je, doista, bio njegov učitelj i prijatelj. To svoje umijeće kasnije će iskoristiti tijekom pisanja i objavljivanja djela s heraldičko-povijesnom tematikom.

Pavao Ritter Vitezović je s pravom primijetio kako smjenjivanje crvene i bijele boje u hrvatskom povijesnom i državnom grbu pokazuje nestalnost sudbine hrvatske države i hrvatskoga naroda. Po njemu su grbovna polja u hrvatskom grbu bojište, a crvena polja teške rane na tijelu hrvatske države. Dakako, i današnji zemljopisni oblik i granice hrvatske države svjedoče zorno o tim borbama, ranama i povijesnim usudima hrvatske države od najstarijih vremena pa sve do danas..

Svakako je Mavro Orbini sa svojim djelom *Kraljevstvo Slavena* našao vjernog čitatelja u osobi Senjanina Pavla Vitezovića, polihistora i umjetnika. Ovo je djelo snažno utjecalo na Vitezovića u njegovu istraživanju i zanimanju

⁹ P. RITTER VITEZOVIĆ, 1702; I. BANAC, 1991, 31.

za heraldičke teme i heraldičku problematiku.¹⁰ Postojalo je mišljenje da je Vitezović preuzeo grbove iz Orbinija, ali se kasnije, na temelju ostavštine grofa Marsiglija u Bologni, ustvrdilo da su Vitezoviću u njegovu heraldičkom istraživanju najviše pomogle dvije izvorne kopije Ohmučevićeva grbovnika. Obje kopije pripadale su Pavlu Vitezoviću.

Živio je u vrijeme osmanlijskog slabljenja, a Hrvatski državni sabor predložio ga je u habsburšku delagaciju za razgraničernja nakon Karlovačkoga mira 1699. godine, zajedno s grofom Luigijem Marsiglijem.

U zbirci grofa Marsiglija u Bologni pronađen je i Vitezovićev rukopis pod nazivom *Regnorum et provinciarum Illiricorum insignia genuina (Izvorni grbovi ilirskih kraljevstava i pokrajina)*, a može se zaključiti da je ovaj neobjavljeni rukopis djelomično poslužio Vitezoviću za izradu *Stematografije*.

U ovome neobjavljenom djelu Vitezović se za razliku od Ohmučevića, koji u svome grbovniku donosi grbove i rodoslovlja niza bosanskih i srpskih plemića, ograničio na grbove hrvatskih plemićkih obitelji pa, dakako, nije zaboravio objaviti ni svoj plemićki grb koji je sam izradio, na temelju starije inačice obiteljskoga grba. S pravom se može reći da je ovaj neobjavljeni rukopis poslužio Vitezoviću kao temelj i okvir za objavljivanje svoga najznačajnijeg heraldičkog djela, poznate *Stematografije*. Još godine 1696. tiskao je i uputio Proglas za skupljanje građe za hrvatsko grboslovlje svim ustanovama i plemićima. U Proglasu piše: "Svoj dvorskoj gospodi, župljanima i plemenitim stanovnicima, te vladarima, upraviteljima i sudcima država, slobodnih varoši i gradova, te poveljenih trgovišta Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Bosne, Srbije, Raške i ostalih kraljevina slavnoga slovinskoga ili ilirskoga naroda". Obraća se, dakle, dvoru, plemićima, crkvenim dostojanstvenicima i građanima da mu pomognu u skupljanju povijesne i heraldičke građe za svoju buduću knjigu o grbovima.¹¹

U spomenutom Proglasu Pavao Ritter Vitezović poziva na suradnju i pretplatu za djelo *De aris et focis Illyriorum (Žrtvenici i ognjišta Ilira)* koje je namjeravao uskoro izdati. On je kanio u ovome djelu obraditi obiteljski život, običaje i kulturna dostignuća Ilira, pa je zato i uputio ovaj Proglas, kako bi sakupio što više povijesne građe za cjelovito pisanje ovoga djela.¹²

U svezi s njegovim Proglasom Marko Breyer je 1903. godine napisao "Lebdila su mu pred očima omašna i bogato urešena geneaološka, heraldička i tipografsko-historička djela, kakovih tada već odavno bijaše u mnogim

¹⁰ A. SOLOVJEV, 1954, 103-111.

¹¹ M. BREYER, 1903, 27-32, 100. Originalni primjerak Proglasa danas se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod oznakom R-II-F-4-263.

¹² M. BREYER, 1903, 127.

kulturnim zemljama." Odziv na spomenuti Proglas bio je gotovo nikakav, pa stoga Vitezović piše "od nikogar ništar takovoga ne prijev". Bez obzira na loš odziv na spomenuti Proglas, Vitezović je došao do nekoliko crteža, grbova, pečata i rodoslovlja znamenitih ljudi i obitelji toga doba, pa je tako lakše i studioznije mogao prirediti kronologiju hrvatskih banova, biskupa i raznih plemićkih obitelji, ilustrirajući ih njihovim plemićko-obiteljskim grbovima i drugim plemićkim znakovljem.

Heraldičko djelo *Stematografiju sive Armorum Illiricorum delineatio, descriptio et restitutio, authore Equite Paulo Ritter (Grbopis ili nacrt, opis i obnova ilirskih grbova)* izdaje u Beču 1701. godine, a drugo izdanje izlazi u Zagrebu 1702. godine. Zagrebačko izdanje po sadržaju isto je kao i bečko, samo je posveta izmijenjena.¹³ U predgovoru za drugo izdanje svoga djela Vitezović piše "da je bečko izdanje tiskano i objavljeno u velikom broju primjeraka, da je rasprodano i da postoji velik interes, pa se zato odlučio za ovo drugo izdanje". Vitezović je u ovome drugom izdanju knjige, slobodno možemo reći, otvorio svoje srce navodeći razlog zbog kojeg ga je objavio. On kaže "da je ovo djelo veliko svjedočanstvo prema dragoj Domovini, jer u objavljenim grbovima blista sjaj Domovine".¹⁴ On se osobno nada da će sretnije potomstvo "grliti Hrvatsku u svim dijelovima opet cijelu" i da će "zagrliti sav Ilirik koji će se udružiti s Hrvatskom u ljubavi i vjernosti". Ovim riječima Vitezović pokazuje da je istinski domoljub, a donekle i romantičarski sanjar. Vitezović je u *Stematografiji*, kako on kaže, "nakanio objelodaniti pojedinačne grbove svih kraljevstava i pokrajina, gradova i znamenitih utvrda čitavoga staroga i novog Ilirika, prirodu tla, običaje i kretanje plemena, najznatnije rijetkosti, namjeravajući isto tako u posebnoj knjizi skupiti grbove i rodoslovlja plemenitih loza, ne samo onih koje žive na tlu sadašnjeg Ilirika nego i onih koje su odatle nekoć potekle, a borave u svim europskim zemljama".

¹³ J. BRATULIĆ, 1995, 127. U djelu nije navedeno gdje je tiskano, ali se na temelju posvete grofu Julju Fridriku Bukelleniju napisanoj 27. travnja 1701. godine u Beču može zaključiti da je djelo izdano koncem travnja ili početkom svibnja te godine.

¹⁴ Drugo ponovljeno i dopunjeno izdanje *Stematografije* od 27. travnja 1702. ili tzv. zagrebačko izdanje ima posvetu Ivanu Zakmardiju, kraljevskom bilježniku, a posveta je pridodana na kraju knjige. Pretisak zagrebačkog izdanja čiji se primjerak danas nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod oznakom R II-F-8-114 objavio je 1991. godine Ivo Banac u knjizi: *Grbovi-biljezi identiteta*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1991. Dakako, ovim izdanjem Vitezovićeve *Stematografije*, kojoj je u knjizi pridodan i Korjenić-Neorićev grbovnik iz 1595. godine, bit će dostupna svim čitateljima i zaljubljenicima u heraldiku kojih je danas sve više u nas. Pavao Ritter Vitezović u predgovoru zagrebačkog izdanja *Stematografije* kojeg je Vitezović napisao na zagrebačkom Griču, 12. travnja 1702. godine piše "da se odlučio za tiskanje drugog izdanja knjige".

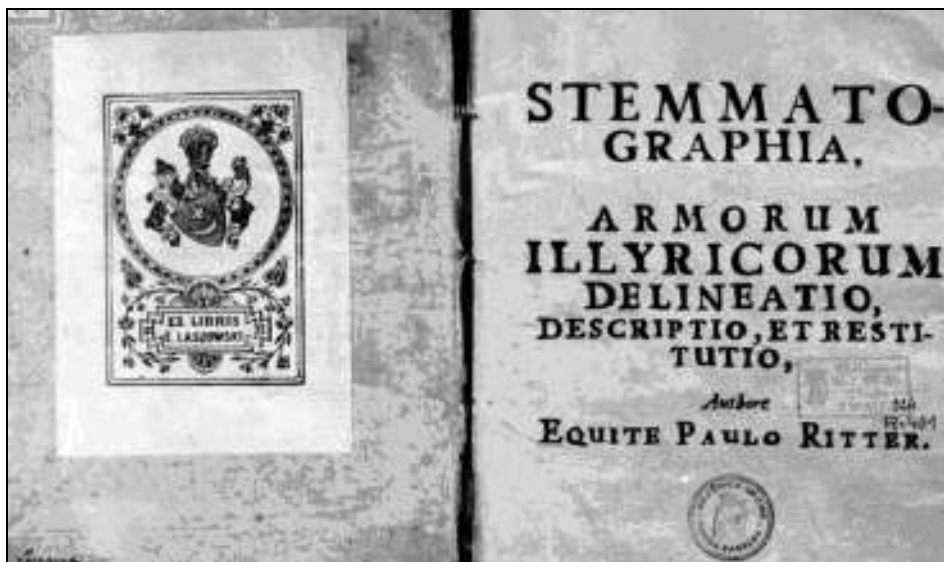

Sl. 4. Spomen-ploča u Opatičkoj ulici u Zagrebu gdje je djelovala Hrvatska zemaljska tiskara koju je utemeljio Pavao Ritter Vitezović

Sl. 5. Spomenik Pavlu Ritteru Vitezoviću u njegovu rodnom gradu Senju

Sl 6. Naslovnica Vitezovićeve *Stematografije* iz 1702. (Hrvatski državni arhiv Zagreb)

U djelu je prikazao ukupno 56 teritorijalnih grbova. Na svakoj stranici nalazi se po jedan grb u boji s natpisom i velikim slovima, te opisom svakoga grba u dva dvostiha. Svaki grb ima velikim ukrasnim slovima ispisanu oznaku pokrajine i dva distiha koji tumače, odnosno opisuju grb.¹⁵

Svi objavljeni grbovi poredani su abecednim redom imena pokrajina i naroda od Moskovije preko Poljske, Austrije, Ilirika do Albanije, Grčke i Turske. U Vitezovićevoj *Stematografiji*, dakle, ima i pravih i izmišljenih grbova. Dakako, pravi su grbovi kraljevina koje su u sastavu Habsburške Monarhije, Moskovije, Poljske, Pruske i Venecije, a izmišljeni su grbovi nekadašnjih rimskih provincija i balkanskih zemalja. Uz hrvatski povijesni grb Vitezović objavljuje i grb Slavonije, Dalmacije, Istre i Dubrovnika. Pavle Ritter Vitezović je u svojoj *Stematografiji* predočio hrvatski povijesni grb u rasporedu 5x5 kvadrata (kocki) s navedenim stihovima:¹⁶

¹⁵ G. JURISIĆ, 1995, 209.

¹⁶ P. RITTER VITEZOVIĆ, 1702, 15. i I. BANAC, 1991, 94-95. Ove stihove uz spomenute grbove preveo je s latinskoga jezika na hrvatski Velimir Deželić u raspravi "Gradivus-bog Mars". Deželić je u spomenutom tekstu rasprave preveo sve stihove iz Vitezovićeve *Stematografije* koji se nalaze uz slike pojedinih grbova.

Bijela i crvena boja u tvom se mijenjaju polju. / Divno prikazuju one našega roda kob, / Tu se bacaju kocke sumnjive ratničke sreće. / Ranjenom meni od rane gubi se boje trag. /¹⁷ Uz grb Slavonije Vitezović donosi i stihove na latinskom jeziku: Mars mi je zvijezda med divljim rijekama kuna. A u sredini štita Marsove boje sjaj. Kraljevstvo tvoje je sjajno, dvije ga graniče rijeke. Postalo često je oltar, što ga stvorio Mart. Vitezović uz prikaz grba Dalmacije također objavljuje sljedeći dvostih *Krunjeni lavovi tvoji meni su vrata dali. / U tvom modrom štitu postavljen trokutni lik. / Kraljevske počasti nose na glavi lavovi krune. / Imaju predivne boje mora i neba sjaj.*¹⁸

U Vitezovićevoj *Stematografiji* opaža se da je autor tijekom pisanja ovoga heraldičkog djela doista koristio različita vrela, kao npr. pečate, novac i epigrafičke spomenike od kamena, a sve će to koristiti i u kasnijim svojim heraldičkim djelima u kojima je obrađivao hrvatske plemićke obitelji i hrvatske banove, odnosno kronologiju hrvatskih banova i njihove grbove. Na kraju djela donosi kratak opis svakoga grba i najavljuje da će ostale, a posebice obiteljske grbove s područja Ilirije, objaviti u djelu *De aris et focis Illiriorum (O žrtvenicima i ognjištima Ilira)*. To njegovo djelo nikada nije ugledalo svjetlo dana i ostalo je samo u rukopisu, kao i većina njegovih djela koja su sačuvana i koja su poslužila kasnijim istraživačima naše povijesti s kraja 17. i početka 18. stoljeća. Uza sve nedostatke Vitezovićeve *Stematografija* je četrdeset godina nakon bečkog izdanja, ponovno tiskana u Beču i prevedena na srpski jezik pod naslovom *Stemmatographija: Izobraženije oružij iliričeskih (Stematografija: Nacrt ilirskih grbova)* na slavenoserpskom jeziku.¹⁹

Vitezovićeve *Stematografija* i neobjavljeni rukopis *De aris et focis Illyriorum i Croatia rediviva*, doista su "ilirska literatura" u kojoj se sublimira zajedničko podrijetlo i zemljopisna raširenost Ilira. On zamišlja Iliriju kao pradomovinu Hrvata.²⁰ On se, za razliku od Ohmučevićeva grbovnika i kasnijih prepisa u obliku Korjenić - Neorićeva i Fojničkoga grbovnika, uglavnom

¹⁷ P. RITTER VITEZOVIĆ, 1702, 36.

¹⁸ P. RITTER VITEZOVIĆ, 1702, 19.

¹⁹ H. ŽEFAROVIĆ, 1791, 120; *Delo Hristifora Žefarovića* (katalog izložbe), Novi Sad, 1961. Hristifor Žefarović je preveo Vitezovićevu *Stematografiju* na slavenoserpski jezik. Kao bugarski svećenik i ikonopisac bio je u službi srpskoga patrijarha Arsenija IV. Jovanovića, a izrada grbova za ovo izdanje povjerena je Thomasu Messmeru, poznatom mladom bečkom bakrorescu. Ivo Banac u navedenom djelu na str. 31. piše: "Žafranovićev prijevod Vitezovićeve *Stemmatografije* na slavenoserpski jezik koji je dopunjen likovima srpskih kraljeva i svetaca imao je snažan odjek i utjecaj na razvoj heraldike u Srba, Bugara i Rumunja".

²⁰ Pavao Ritter Vitezović je od planiranoga djela napravio samo jednu opću skicu djela, i to samo prvi dio pod nazivom *De aris et focis Illyriorum*. Rukopis od 200 stranica neobjavljenoga djela danas se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

ograničio na hrvatske plemićke grbove, a zasigurno nije zaboravio ni svoj vlastiti grb. Vitezovićeve *Stematografija*, istina, ne sadrži obiteljske grbove, osim grba Nemanjića, ali je ovim svojim djelom želio pokazati veličinu hrvatske, ili kako on kaže, "ilirске nacije". Vitezović nije uspio tiskati ni svoje drugo značajno heraldičko i povijesno djelo *Banologia ili sive de banatu Croatia cum continua banorum chronologia ab A. Ch. 576. Opera Equites Paulus Ritter s ukupno 72 + 5 listića*. *Banologija* je zanimala hrvatski svijet pa je sačuvano oko deset rukopisa. Od Vitezovića potječu samo dva koji prikazuju dvije redakcije, stariju i noviju.²¹

Djelo je podijeljeno u deset poglavlja s dodatkom u kojemu spominje one banove za koje nije mogao točno ustvrditi, kada i gdje su banovali. Tražio je pomoć u novcu od biskupa Esterhazija u svezi s vraćanjem nekih dugova za zaostale plaće upravi njegove tiskare. On u pismu biskupu obećava da će, ako mu se vrate dugovi, izdati djelo o ilirskim (hrvatskim) banovima s popisom svih banova. Biskup i protonotar nisu mogli udovoljiti želji Vitezovića, pa je ovaj rukopis nažalost ostao neobjavljen. Rukopis od nekih 69 stranica sačuvan je u nekoliko primjeraka i slobodno se može reći da je to jedno od najboljih Vitezovićevih historiografskih i heradičkih djela. Ovo djelo Vitezović je napisao oko 1710. godine, to je kronologija pedeset i četvorice hrvatskih banova i vicebanova od Porina do Ivana Palfffija. Djelo započinje kratkim uvodom u kojem pisac spominje da su povijest hrvatskih banova dosada pisali Juraj Ratkaj i Franjo Ladani, na kraju je djela tiskan dodatak. Izjavljuje da će najprije prikazati podrijetlo imena i dostojanstvo banske časti, a potom povijest hrvatskih banova. Slobodno možemo zaključiti da je ovo djelo prva pravno-povijesna studija o banskoj časti i vlasti u Hrvata kroz povijest. Uz tekst o svakom hrvatskom banu od 13. stoljeća pa nadalje nacrtan je i njegov obiteljski grb s ukupno 54 grba hrvatskih banova. To je prva opsežna rasprava s kronologijom banova i vladara u kojoj su prikazani grbovi svih hrvatskih banova. Pavao Ritter Vitezović je iznimno cijenio svoju *Banologiju*, a za njezino pisanje, uz pisce, koristio je i originalne povijesne isprave, ali se može ustvrditi da je poznao malo tih isprava pri sastavljanju točnog popisa svih hrvatskih banova.

Vitezović je prvi rukopis ispravljao i dopunjavao podacima do kojih je naknadno došao, pa je na kraju svoj izvorni rukopis sa svim ispravcima dao svome pisaru da ga ponovno čisto prepíše. Tako je nastala druga nova redakcija

²¹ Rukopis starije redakcije pod naslovom *Banologija, sive de banatu Croatiae cum continua banorum chronologia ab A. Ch.575. Opera Eq. Pau. Ritter* danas se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

s naslovom: *Pauli Ritter Equitis Aureati Banologia seu Banatu Chorvatiae*, čiji se rukopis danas čuva u Arhivu HAZU u Zagrebu. Ovaj prerađeni rukopis Vitezovićeve *Banologije*, za razliku od prvoga rukopisa, ima 11 poglavlja i nema na kraju kronologije hrvatskih banova. Ljudevit Gaj ovaj je neobjavljeni Vitezovićeve rukopis preveo s latinskoga jezika na hrvatski i tiskao u časopisu *Danici ilirskoj* 1863. godine.²² Pored dva primjerka *Oživljene Hrvatske* sačuvana u Hrvatskoj, u ostavštini grofa Luigija Marsiglija u Bologni također se čuva jedan *Oživljene Hrvatske/Croatia Rediviva/* s heraldičkim dodatkom.²³

Taj se bolonjski primjerak *Oživljene Hrvatske* razlikuje po heraldičkom i rodoslovnom dodatku od 26 stranica u kojemu su opisana rodoslovlja i prikazani grbovi triju plemićkih obitelji s rodoslovnim stablima plemićkih obitelji Makar, Vojnović i de Molli, tako da ovaj primjerak osim povijesne vrijednosti ima i heraldičku vrijednost, jer su opisane tri plemićke obitelji.²⁴ Plemenitaške obitelji Vojnović i Makar vode podrijetlo iz srednjovjekovne bosanske države i Raške, a obitelj de Molli je njemačkog podrijetla. Obitelj de Molli plemstvo i grb dobila je od cara Leopolda I. 1694. godine i uzdignuta je u barunski stalež. Gotovo isti grbovi plemićkih obitelji Makar i Vojnović nalaze se u Vitezovićeve neobjavljenom rukopisu *Magnatum et nobilium quorundam Croatiae Regni insignia*.

On doista nije slučajno u ovaj primjerak *Oživljene Hrvatske*, koji je poslao svome prijatelju grofu Marsigliju, uvrstio ovaj heraldički i rodoslovni dodatak. Dakako, očekivao je da će od grofa Marsiglija dobiti financijsku potporu za tiskanje planirane knjige o grbovima i rodoslovljima poznatih hrvatskih plemićkih obitelji, pa je taj dodatak trebao biti svojevrsan ogledni primjerak, kako će izgledati to njegovo planirano heraldičko djelo, koje je namjeravao uskoro prirediti za tisak.

Vitezović je bio oženjen barunicom Katarinom Vojnović, kćerkom ogulinskog kapetana Stjepana Vojnovića i Ane Katarine Lichtenberg, pa ga je zasigurno i to ponukalo da u ovome dodatku donese i rodoslovlje i grb starih hrvatskih plemića Vojnovića, zajedno s druge dvije plemićke obitelji. Vojnovići su poznata plemićka obitelj koja vodi podrijetlo od užičkih knezova.

²² V. KLAJČ, 1914, 260-263; LJ. GAJ, 1863, 1, 2-4, 90-92, 98-100, 106-107 i 113-115. Ovaj rukopis je na latinskom jeziku te je sačuvan u nekoliko primjeraka, a jedan primjerak rukopisa je autograf.

²³ Catherine Anne Simpson je napisala i obranila disertaciju pod nazivom "Pavao Ritter Vitezović: Defining National Identity in the Baroque age". Disertacija je obranjena na "the School of Slavonic and East European Studies, The University of London", 1991.

²⁴ Jedan primjerak *Croatiae Rediviva (Oživljene Hrvatske)* danas se čuva u Knjižnici HAZU u Zagrebu sa signaturom R-531., a drugi primjerak istoga djela nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu sa signaturom: R-II- F-8-104.

Ovaj darovani primjerak *Oživljene Hrvatske* grofu Marsigliju sa spomenutim dodatkom svakako je napisan pod utjecajem rodoslova iz trećeg dijela *Kraljevstva Slavena*, autora Mavra Orbinija.²⁵ Primjerak *Oživljene Hrvatske* iz ostavštine grofa Marsiglija, ili kako ga nazivaju *bolonjski dodatak*, značajan je doprinos povijesti rodoslovlja i heraldike u Hrvata te u sebi odražava nacionalni identitet i politički program u Hrvata početkom 18. st.

U *Oživljenoj Hrvatskoj*, a posebice u bolonjskom primjerku, Vitezović je grbove i rodoslovlja lijepo grafički uredio, a svi prikazani grbovi bili su uokvireni floralnim ornamentima, pa se on ovdje nije iskazao samo kao vrstan heraldičar, rodoslov, tiskar, bakrorezac nego i kao vrstan onomastičar, jer je dao jezikoslovno tumačenje nekih riječi i pojmova. U ovome dodatku vidi se njegov izniman talent za heraldiku i rodoslovlje, pa je velika šteta što njegova najavljena i planirana knjiga o grbovima i rodoslovljima plemićkih obitelji nije nikada izašla iz tiska. U Vitezovićev heraldički i rodoslovni opus možemo, s pravom, ubrojiti i djelo o plemićima Gusićima (u 14 poglavlja), koje je tiskano 1681. godine u Ljubljani. Djelo posvećuje Ivanu Žigmundu Gusiću "od Gusić grada i Brloga", senjskom kapetanu i zapovjedniku Primorske krajine, a to je bilo Vitezovićevo prvo tiskano djelo povijesnog sadržaja. Ovdje možemo slobodno ustvrditi da je Vitezovićev pankroatizam bio i svojevrstan povijesni i politički program kojeg je želio potkrijepiti i prikazati kroz heraldiku, dokazujući grbovima i rodoslovljem da su Hrvati, kao i ostali razvijeni narodi Europe, imali svoje plemenite ljude koji su čuvali svoja državna i nacionalna obilježja i posebnosti koje on stalno ističe u svojim djelima s heraldičkom tematikom. Heraldički sadržaji u njegovim objavljenim djelima i rukopisima slabo su i gotovo nikako znanstveno obrađeni, pa je naša zadaća da tomu posvetimo veću pozornost, jer je u zadnje vrijeme pojačano zanimanje za istraživanje hrvatske heraldike i heraldičkih sadržaja.

Danas je, na našu radost, sve više zaljubljenika u heraldiku, jer ljudi slobodno traže svoje korijene i biljege svoga identiteta, tj. istosti sa samim sobom. Na kraju ću spomenuti da je u spomen na zasluge Pavla Vitezovića za utemeljenje heraldike, poznati hrvatski povjesničar Emilij Laszowski (1868.-1949.) pokrenuo u Zagrebu Mjesečnik za genealogiju, heraldiku i sfragistiku, kojemu je dao ime Vitezović.²⁶ Otkrivanjem spomenika Pavlu Ritteru Vitezović Zagreb i Senj odužili su se svome najpoznatijem velikanu, čovjeku koji je bio začetnik ideje o hrvatskoj samostalnosti i neovisnosti. Na hrvatskim

²⁵ Z. BLAŽEVIĆ, 1999, 179-228. Autorica teksta u spomenutom prilogu donosi faksimil i prijevod ovoga dodatka.

²⁶ V. KLAIĆ, 1914, 95-98.